

KLAUS-JÜRGEN NAGEL

L'INSTITUT AGRÍCOLA CATALÀ DE SANT ISIDRE I LA POLÍTICA
VINÍCOLA ESPANYOLA FINS AL 1930

El caràcter de l'IACSI

«Me parece que si logrâsemos que se cumpliesen solamente una décima o una centésima parte de las leyes existentes y que de hoy en adelante no se hiciera ninguna ley, a no ser para anular las anteriores, contribuiríamos grandemente al progreso de España...». Malgrat aquestes paraules que el diputat Manuel Raventós Domènech, aleshores president de l'Institut, va pronunciar l'any 1907 al Congrés de Madrid, l'Institut va participar continuadament en l'ampliació de la legislació agrària espanyola. Tanmateix, la intervenció en política no formava part del programa fonamental de l'entitat i àdhuc els estatuts van interdir les activitats polítiques en el seu interior. El que pot ser vist com una contradicció, també era una maniobra funcional: tot participant-hi, l'Institut es podia declarar contrari a la política evocant l'apoliticisme del pagès i, sobretot, del pagès català. Aquest article parlarà d'algunes d'aquestes intervencions. Se centra en l'àmbit de la viti-vinicultura, ja que el vi era un dels productes agrícoles de més importància tant a Catalunya com a Espanya. L'estat de les recerques sobre el tema és deficient, per tant, els resultats que presento encara s'hauran de discutir.

Quin tipus d'organització representava l'IACSI en aquell període en qüestió? Sense cap dubte, no era cap organització de masses com la famosa Federació d'Agraris Alemanyans (BDI), que agitava continuament l'opinió pública: Al principi, l'IACSI reservava la possibilitat d'afiliació als propietaris i als seus descendents, i els càrrecs directius quedaven en mans dels socis residents a Barcelona. Aquests darrers provenien de l'èlit de la burgesia catalana i no solament de l'agrària. Així, l'Institut, de bell antuvi, va quedar vinculat als interessos financers, comercials i -encara que en menor grau-

industrials. Més tard, l'Institut es va obrir cap a les noves classes mitjanes, com, per exemple, els tècnics, perits i enginyers agrícoles. Amb la fundació de les federacions centrals, com ara la Federació Agrícola Catalana Balear (FACB) l'any 1899, la Unió Agrícola de Catalunya i la Unió de Vinyaters (1911), i més tard, les Cambres Agrícoles, l'Institut també va manifestar la seva intenció de controlar una part dels pagesos i, fins i tot, dels parcers, però sense donar-los la possibilitat d'agafar les regnes de l'organització mare. Aquesta, en el fons, quedava en mans dels grans propietaris amb ganes de modernització. El 1904 l'Institut tenia 682 socis, i no va ser fins al començament de les lluites per la propietat de la terra dels anys 30, quan, ja convertit en una organització de lluita de classes, va arribar a tenir-ne més de 3.000.

La fil·loxera i la politització de l'IACSI

Des de la seva fundació l'any 1851, l'Institut va posar èmfasi en la modernització de les explotacions i no pas en la política. En la viti-vinicultura dels anys setanta i vuitanta del segle passat, tampoc calia cap protecció estatal ja que la destrucció de les vinyes franceses per la fil·loxera havia causat un creixement de les exportacions catalanes. Quan el temible insecte envaí Catalunya, adquiriren importància les ajudes de l'Estat. Aquest, amb la intervenció de l'IACSI, va adoptar unes lleis antifil·loxèriques, en principi, favorables al sector. Però els entrebancs posats a la importació de ceps americans i els tràmits administratius dificultaren la replantació i obligaren els capdavanters «americanistes» a comprar sarments de contraban. D'altra banda, les desgravacions fiscals promeses no arribaven mai. En tot cas, les lluites per a obtenir una legislació antifil·loxèrica amb els reglaments adequats contribuïren a mentalitzar els polítics sobre el problema vinícola i, al mateix temps, a polititzar els vinyaters de l'Institut. Així, quan vingueren les grans crisis de malvenda del vi (1890 a 1895, 1905 a 1914, 1920 a 1925), l'Institut recordà el precedent i intervingué en la política per millorar les sortides del vi.

L'IACSI i els tractats de comerç

Malgrat que el vi continuava sent un dels productes principals de l'exportació espanyola, l'Institut no deixaria la seva orientació fonamentalment proteccionista. Ja el 1881, els redactors de la Revista de l'Institut es vanagloriaven d'aquest fet: *«Hace treinta y un años que todas las juntas directivas que se han sucedido en nuestro Instituto, se vienen colocando en frente de los librecambistas para defender los intereses agrícolas españoles»*. En el centre d'aquests hi havia la protecció aranzelària al blat castellà. Tot i

les rebaixes de tarifa que oferien als vins espanyols els tractats britànic i francès dels anys vuitanta, l'Institut se situà en les files dels adversaris de la política liberal dels tractats comercials. La direcció de l'Institut es mostrà solidària amb el proteccionisme de l'època i es preguntà (1886): «*¿Hay protección a la agricultura cuando se arruina a su hermana la industria?*». Molts líders de l'entitat tenien interessos financers o industrials i entre els socis hi havia productors de blat. Però els defensors del proteccionisme també consideraren la situació específica de la viticultura, ja que el mercat espanyol comprava el 69% de la producció de vi de 1888 i qualsevol disminució del poder adquisitiu repercutia fortament en aquest mercat. Els tractats alemany i suec van fer possible l'importació d'alcohols industrials i el vi català ja deixà de fer-se amb l'alcohol de vi tradicional. Això agradava molts exportadors de vi encapçalat amb aquesta mena d'esperits, però perjudicava els productors de vi de baixa qualitat, ja que la destil·lació era una sortida tradicional per a aquests suc. Sens dubte, aquestes lluites contribuïen a la diferenciació dels interessos del sector del vi. Segons l'IACSI, el Govern s'havia de limitar a fer tractats amb les repúbliques hispano-americanes, «*pues allí podríamos obtener verdaderas ventajas sin sacrificios*» (Roig i Torres, 1888). Conseqüent amb la seva actitud, l'IACSI celebrà l'aranzel proteccionista de 1892.

Malgrat la importància del vi per al comerç exterior d'Espanya i les preocupacions de molts exportadors i comarques senceres que tenien els seus mercats principals a l'estranger i que insistien a no trencar les relacions comercials, els interessos d'aquest sector amb inclinacions més lliurecanvistes no arribaren a modificar mai l'orientació econòmica de l'Institut. Durant en els anys vuitanta, això no li va portar problemes interiors, però sí que en sorgiren els anys de crisi posterior. L'any 1906, l'Institut va rebutjar, com de costum, els tractats amb França i amb l'Argentina; no així, però, els vinyaters valencians, que els defensaren. I quan el Govern volgué tractar amb Suïssa prescindint del vist-i-plau del Congrés, els viticultors del Penedès, que hi venien bona quantitat de vi blanc, celebraren el tractat, mentre que altres regions catalanes, com ara l'Empordà surer, el combatiren. Es tractà d'un exemple de l'inici del procés de diversificació dels interessos. L'any 1920, la Unió de Vinyaters de Catalunya (UVC) que havia nascut com a filial de l'IACSI, opinava: «*Los actuales momentos reclaman la formulación de nuevos tratados*».

Els anys de malvenda

La progressiva organització d'interessos va estar relacionada amb les successives crisis de sobreproducció. L'any 1923, Jaume Raventós, un químic al servei de l'Institut, va comptar els anys de malvenda, caracteritzats per un

preu de vi per sota del cost de producció. Entre 1810 i 1860, amb preus de cost de 12 pessetes/càrrega, en va trobar 8, o sigui, un 16%; entre 1860 i 1890, valent 14 pessetes la producció de càrrega, no en va localitzar cap; i entre 1890 i 1917, quan el cost de la producció havia augmentat fins a 17 pessetes, n'hi havia 11, o sigui, un 44%. Després, la crisi ja es va fer endèmica, perquè els costos de producció pujaren a 28 pessetes. La pèrdua dels mercats exteriors (tant els americans com el francès), en part, deguda a la recuperació de les vinyes franceses i algerianes i en part, al proteccionisme aranzelari espanyol a favor del blat i del tèxtil (que posà entrebancs al comerç amb aquests països), va fer disminuir la importància de l'exportació vinícola. L'Institut, davant d'aquestes tendències, va seguir dues estratègies: reduir les despeses de producció, alhora que la modernitzava, i tractar de millorar la sortida del producte al mercat interior. És clar, que la primera estratègia augmentava la producció per hectàrea, la qual cosa agreujava els efectes de la crisi per als productors menys competitius. Pel que fa al mercat interior, l'actuació de l'Estat hi podia ser decisiva.

La lluita contra el vi artificial

Mentre durà la bona conjuntura, el Reial Decret de 23 de febrer de 1860, que permetia, en determinats casos, l'establiment de fàbriques de vi artificial, no havia preocupat ningú. No és casual que la llei, que prohibia la producció de vi artificial i l'adulteració del natural, dati del 1895, any de crisi per malvenda forta. Però encara el 1906 l'Institut es va queixar: *«Ni Gobernadores ni Alcaldes, se acuerdan de la Ley ...»*. El sector vinícola català, que l'havia defensada amb èxit, estava content amb el contingut d'aquesta llei. Per tant, l'any 1912, i en un dictamen que va formular la UVC a instàncies de la Federació Agrícola Catalana-Balear, es deia: *«...la part sustantiva de la legislació vigent en la matèria que'ns ocupa, respón a un alt sentit de justícia y d'equitat y està inspirada en un sã criteri de defensa, no sols dels furs de la salut pública, sinó també y especialment dels cuantiosíssims interessos morals, socials y econòmichs que representa la viti-vinicultura nacional»*. Però el que es trobava a faltar -i en això coincidien tant l'IACSI com la seva filial, la UVC- era l'execució eficaç de les lleis i una persecució imparcial de les faltes. Per altra banda, les mateixes organitzacions van criticar les disposicions que limitaven la llibertat del vicultor en la preparació dels suc, com, per exemple, les restriccions en la utilització de l'anhidrid sulfurós (1908) i dels sulfat potàssic (1911 i 1913).

Però, a partir de 1912, la UVC orientà les seves tasques a lluitar contra les falsificacions. La Unió va perjudicar els interessos del comerç tot reivindicant les declaracions de collita i les guies de circulació seguint el

model francès i, en 1918, essent Francesc Cambó ministre de Foment, va aconseguir gairebé els seus objectius. L'IACSI no estava disposat a seguir aquestes iniciatives i Manuel Raventós va argumentar. *«Los viticultores no saben lo que piden al pedir la intervención del fisco, no saben las molestias a que se sujetan, ni a dónde conduce el camino que emprender. (...) la utilidad más principal de la estadística ha de ser para el Erario público, porque con la urgente necesidad de reforzar los ingresos, lo primero que hará el ministro de Hacienda es crear un impuesto progresivo por hectólitro de vino»*. No fou fins a la República que les reivindicacions de la UVC es convertiren en lleis. Mentre la UVC atribuïa la responsabilitat de la crisi a les falsificacions, l'IACSI adduïa, més aviat, la falta de competitivitat dels vins catalans en els mercats mundials i la davallada de la demanda interna. El 1918 va comentar que els alts preus del sucre i de l'alcohol i el baix preu del vi ja feien impossible la producció de vins artificials. Però la UVC continuava queixant-se, que l'alt preu dels «consums» fomentava la importació a les ciutats de líquids dits «vi» fortament alcoholitzats i aigualits després.

La lluita contra els impostos de consums

Roig i Torres va calcular que l'any 1888 només s'havien pagat impostos per una tercera part del vi que es va consumir a Barcelona. Sembla, a més a més, que la ciutat va estimular deliberadament el consum de la cervesa que es fabricava dintre de les seves muralles demanant pocs impostos per al seu consum. Segons les xifres esmentades en el Senat de Madrid, el consum cerveser de la ciutat de Barcelona augmentà de 10.745 litres l'any 1879 fins a més d'un milió l'any 1891. Tot això perjudicava els vinyaters.

Era, sobretot, la Federació Agrícola Catalana-Balear, organització controlada totalment per l'IACSI, la que es va dedicar a l'agitació contra els impostos de consums, i és interessant veure, que els moments d'agitació intensa coincidiren amb les crisis de malvenda. Mentre que el blat i la farina van desaparèixer de la llista de les mercaderies que pagaven consums, el vi quedava com a matèria gravable, encara que hi havia alguna rebaixa, com la del 1908. Les ciutats espanyoles necessitaven els «consums» desesperadament per a compensar els dèficits pressupostaris. Cal esmentar, que totes les alternatives discutides, sobretot el repartiment veïnal a base de l'amillament de la riquesa, semblaven pitjors als propietaris agraris. Per a una organització com l'IACSI, tota discussió d'una reforma parcial, com podia ser un canvi en l'escala alcohòlica, hauria portat tensions entre els productors (i entre comarques senceres) amb vins més o menys forts, i hauria posat en perill la unitat interna. Però, en última instància, l'abolició dels «consums» va fracassar a causa de les necessitats financeres dels municipis.

La política sobre l'alcohol

En canvi, la hisenda de l'Estat es va beneficiar de l'impost sobre l'alcohol. Mentre duraren els anys daurats de l'exportació, tot el vi produït es va vendre i la destil·lació nacional va plegar. Sota el tractat de comerç amb Alemanya (que l'any 1887 es va prorrogar per cinc anys més), s'importava l'alcohol industrial (fet de grans o tubèrculs), que era la primera matèria per a encapçalar els vins d'exportació i per fer vins artificials. L'any 1888, la llei Puigserver va començar a gravar tots els alcohols amb 75 pessetes per hectòlitre. Ben aviat, els diferents grups d'interessos toparen. Els exportadors buscaven alcohol barat i, a molts, la procedència els era irrellevant, ja que comercialitzaven vins de poca qualitat. Remolaxers i destil·ladors de brisa estaven disposats a proporcionar l'alcohol per encapçalar, però temien la competència de l'estranger. Comptaven amb l'ajuda de molts ramaders nacionals que aprofitaven els residus de la destil·lació, però els alcoholers també es feien la guerra entre ells. Mentrestant, molts vinyaters advocaven en favor de l'alcohol car (com més tard també ho demanaria la UVC), per tal de fer impossible la fabricació de vins artificials. Però l'IACSI es va decidir ben aviat per la defensa d'una política d'alcohol barat , i va protestar contra la llei Puigserver que feia trontollar la producció de les misteles, molt cares pel seu contingut elevat d'alcohol. A més a més, la llei dificultava la competència dels vins espanyols (generalment encapçalats amb alcohol) en el mercat americà. Per tant, l'IACSI va demanar que es tornessin els diners pagats en l'impost per l'alcohol que havia estat afegit als vins d'exportació.

Amb les crisis de malvenda, els vinyaters es van interessar més per la destil·lació del sobrant. Ja l'any 1887, l'enginyer Manjarrés va escriure en la Revista de l'Institut: *«Nos sobra vino y tenemos que malvenderlo ó tirarlo; pues destilar y hacer espíritu, que será muy buscado y bien pagado»*. Una sèrie de lleis havien de protegir aquesta indústria. L'any 1889, Venancio González va rebaixar l'impost a 25 pessetes ; els alcohols vínics en quedaven exempts. Per primera vegada, es van distingir a efectes fiscals els alcohols de procedència diversa. El Reial Decret d'11 de març de 1892 va donar als alcohols de vi i als de residus de la vinificació el privilegi de l'ús de la boca. El mateix any, no es va prolongar el tractat amb Alemanya i l'aranzel de 1892 va encarir molt els alcohols d'importació. La llei de 30 de juny de 1892 va fixar l'impost de 25 pessetes per a l'alcohol vínic i en 100 per als altres, però gairebé cada any hi hagueren canvis (per exemple, 5.8.93, 8.2.94, 30.6.95, 19.4.98). Això evidencià les discussions fortes i mostrà la poca consistència de la política estatal, interessada sobretot en els beneficis fiscals. Com es va comportar l'Institut davant d'aquests conflictes d'interessos?. Va propugnar la unitat dels interessos agraris, alhora que salvava el dret dels vinyaters a destil·lar la seva collita, però sense impossibilitar el desenvolupament d'una

indústria espanyola d'alcohols industrials competitiva. Va considerar l'aranzel de 1892 una victòria, per bé que criticà la lliure importació de primeres matèries destil·lables: *«En hora buena que se establezcan fábricas de alcoholes industriales ó de sustancias distintas del vino, con tal que utilicen las materias de nuestro suelo»*. L'any 1895, Manuel Raventós va fer una crida a la unitat de les forces agràries contra el Govern: *«1.ª El gobierno con la impericia de sus leyes es la ruina de la destilación. 2.ª El gobierno por la inestabilidad de sus leyes es la ruina de la destilacion. 3.ª El único remedio (...) está en la unión de todas las fuerzas agrícolas, vitícolas é industrias del campo, para resistir la opresión y el desgobierno, la inseguridad y la impericia de los que nos gobiernan»*. Des de llavors, l'IACSI i la FACB reivindicaren la lliure destil·lació de la collita i uns augments dels drets aranzelaris per a les primeres matèries estrangeres. Raventós es va mostrar categòric: *«No ha de haber Ley de alcoholes»*. Segons ell, aquestes lleis només eren motiu de discòrdia: *«Divididos los agricultores y fabricantes en dos bandos, en vez de mirar al bien común, procura cada uno sacar un buen partido de la ley de alcoholes, aunque sea en perjuicio del otro»*. Raventós, tant es va dedicar a la destil·lació de vi, com a la de brises i melasses, i va arribar a projectar la de grans. Però aquesta convergència d'interessos també existia a l'interior de l'IACSI i de la FACB. Aquestes organitzacions es decantaven per la modernització empresarial i volien fer créixer la producció i l'aprofitament industrial de les riqueses agràries. Raventós es fiava del mercat espanyol: *«Los españoles no abusamos del alcohol, ni siquiera consumimos lo que nos corresponde como nación civilizada. El orden de consumo del alcohol en que están las naciones de Europa, es casi el mismo orden de adelanto de dichas naciones, de suerte que más bien demostraría que la falta de consumo de alcohol, lo es de nuestro retraso»* (1903). Tot això no excloïa un cert biaix a favor de la destil·lació del vi com a *«válvula de seguridad que evitaría la ruina de la viticultura»*, com deïa l'IACSI l'any 1904. Dins d'aquesta línia, Raventós s'hauria limitat a posar impostos a la *rectificació* d'alcohols (no necessària en el cas de l'alcohol procedent de vi), mentre que en quedaria exempta la *destil·lació* de les primeres matèries nacionals. Una argumentació comparable era la de la FACB, que reivindicava que els gravàmens als destil·ladors de vi es fessin d'acord amb el volum dels aparells. En canvi, els alcoholers industrials havien de contribuir pel volum produït, però aquests productors també havien de pagar unes 35 pessetes per hectolitre més, condició no prevista per Raventós. Segons la FACB, l'impost pagat per l'alcohol utilitzat en els vins d'exportació s'havia de tornar als exportadors. Per a l'IACSI sempre era de primera importància la lliure destil·lació: *«La libertad de la destilación es el antídoto del desastroso trust de alcoholes que tanto tiempo ha, vienen proyectando los ministros de Hacienda»*. Això es va dir l'any 1908, quan encara estava en vigor la llei Osma, que fixava impostos de

80 a 110 pessetes segons els diferents tipus d'alcohol, i autoritzava els pagesos a cremar fins al 15% de la collita. Però als debats de 1908 s'acumularen una sèrie d'aspectes: *«Laboriosa va resultando la elaboración de la nueva ley ante la decidida actitud de los diputados agrícolas catalanes que fijos en su criterio de libre destilación, van presentando enmienda sobre enmienda al articulado de la ley»*, va escriure la Revista de l'Institut. Raventós va dir davant del Congrés: *«Si tratásemos, como ocurre á veces en política, de hacer obstrucción, nada más eficaz para ello que leer á la Cámara el actual reglamento de alcoholes, con sus 240 páginas y sus 358 artículos, de los cuales no están de fijo al corriente ni los abogados, y creo que tampoco puede estarlo siquiera el Sr, Ministro de Hacienda. Sin embargo, todo lo que el reglamento dice debe conocerlo el destilador ...»*. Les discussions van acabar amb una victòria pírrica ja que la llei González Besada de 10 de desembre de 1908 va rebaixar els impostos de l'alcohol vínic a 40 pessetes per hectolitre, però els va equiparar als alcohol de melassa. Així, el poderós sindicat dels sucres va ser el guanyador de la batalla, ja que les despeses de producció de l'alcohol foren molt menors. Al mateix temps, es va posar fi al privilegi de cremar el 15% de la collita sense pagar impostos.

Cada vegada era més difícil mantenir la solidaritat dels interessos agrícoles. Les tensions entre els productors d'alcohols de procedència diferent s'anaven aguditzant. Fins i tot, en el mateix sector vinícola sorgiren discussions. La Unió de Vinyaters, fundada l'any 1911 dintre de l'IACSI, a partir de 1914 reivindicà el preu elevat de l'alcohol, proposà de vincular la llibertat de destil·lar amb una declaració de collita obligatòria i canviar les devolucions a l'exportació vinícola per unes primes a l'exportació. Seguint l'exemple francès, també estava a favor dels controls estatals (amb la participació de veedors del sindicat), i del «carburant nacional», una barreja de benzina amb un cert percentatge d'alcohol. Tot i les diferències, hi havia també temporades de cooperació. Així, l'any 1923, la UVC va concedir la destil·lació d'alcohols procedents d'altres matèries nacionals. Per la banda de l'IACSI, alguns personatges coincidien amb la Unió de Vinyaters, en lluitar per un avantatge fiscal més gran a favor de l'alcohol vínic; com a resultat d'aquestes actuacions, s'establiren molts canvis de legislació (per exemple, 1916, 1918, i 1923). L'any 1923, la diferència era de 30 pessetes, ja que l'impost va pujar a 70 i 100 pessetes respectivament. Les lluites per la diferència mostraven la continuada col·laboració entre les dues associacions i provaven que les posicions no eren antagòniques. Però, ni les tesis de l'IACSI, ni les de la UVC, no podien imposar-se a Madrid a causa de la necessitat financera de l'Estat espanyol i de l'enfrontament d'interessos que hi havia entre els sucres, de vegades amb el suport dels licoristes i exportadors de vins, compradors tots d'alcohols de melassa, els alcoholers vínics i els productors de vi.

També en altres àmbits les necessitats financeres peremptòries de l'Estat

espanyol frenaren les iniciatives de l'IACSI. Per exemple, no va aconseguir ni les facilitats de crèdit agrícola desitjades, ni la rebaixa en les tarifes ferroviàries controlades per l'Estat, ni la llibertat d'importar sulfat de coure i sofre, ni el foment més efectiu dels sindicats agrícoles.

L'IACSI i el ventall d'organitzacions vinícoles i vitícoles

L'IACSI era la casa pairal de les organitzacions més importants dels vinaters i vinyaters catalans, ja que aquestes darreres van néixer, precisament, dintre de l'Institut. Mentre va durar la conjuntura del vi, i durant les primeres crisis de malvenda (1890-1895, 1905-1914), l'IACSI va mantenir junts pagesos de diferents comarques i productors de fruits diferents i, fins i tot, va interessar a una part dels propietaris petits i dels parcers. Els oferia serveis pràctics per mitjà de les filials i les Cambres Agràries controlades per l'Institut. La reina de les filials fou la UVC i va ser precisament aquesta organització la que va posar fi a la submissió i va mostrar clares diferències amb l'Institut.

Però la UVC tampoc era una organització homogènia: al seu interior hi havia disputes entre defensors i adversaris de les declaracions de collita i de les guies de circulació. També cal esmantar les barralles entre els partidaris de l'alcoholització (*vinage*) i els defensors de posar aigua al most (*mouillage*), que procedien, sobretot, de l'Empordà on hi havia vins d'alta graduació. També discordava de la línia general un grup de les comarques tarragonines liderat pel president de la Cambra Agrícola Oficial de Tarragona, Gregori Rull, qui demanava el lliure encapçalament dels vins amb alcohol industrial per mantenir la competitivitat espanyola en el mercat mundial: *«inutilizando la exportación, nos inutilizaríamos nosotros mismos»* (1913). Aquesta posició coincidia amb la dels Sindicats d'Exportadors de Tarragona, Reus i Vilafranca, que reprobaven als vinyaters la seva suposada oposició a la pràctica de l'encapçalament (1924). Rull volia l'alcohol barat, però la fórmula de la UVC de 1913 era «alcohol barat = vi barat; alcohol car = vi car». Rull coincidia, evidentment, amb alguns dels productors més moderns de l'IACSI, com Ignasi Girona, que va defensar la producció de misteles amb alcohol industrial. Però quan Rull va demanar una política liberal de tractats de comerç (1914), va topar amb el consens proteccionista de l'IACSI i actuà més en la direcció dels exportadors tarragonins. Aquesta coincidència amb els comerciants no era gaire corrent dintre de la UVC, ja que els primers explicaven la crisi per la sobreproducció i, segons la UVC, aquest argument era una maniobra per a rebaixar els preus.

Tot i les diferències, una persona com Rull podia militar al mateix temps en l'IACSI i en la UVC, i tant els defensors com els adversaris de les declaracions i les guies eren, alhora, socis de les dues organitzacions (com per exemple, el marquès de Camps, Manuel Raventós, Ignasi Girona, Rafael

Mir). Però les diferències es van aguditzar quan la UVC va començar a parlar de la «*asociación obligatoria*» per controlar la producció i, fins i tot, volia pagar per a arribar a la «*agremiación forzosa*» (1917, 1918, 1921). Contra aquests cants de sirena, l'any 1917, Jaume Raventós, de l'IACSI, va proclamar: «*Al fin y al cabo la asociación libre es una organización formidable contra los excesos del Estado, y muchos Estados modernos se creen en el derecho de cometer excesos y no quieren que nadie les pueda oponer resistencia (...) El programa de la asociación obligatoria o es creación de un estado que aspira a tirano o de una organización socialista que aspira ambiciosamente a que se delegue en sus manos el ejercicio de la tiranía. Al grito de ¡viva la asociación obligatoria! hay que oponer este otro: ¡viva la libertad de la asociación!*».

Al mateix temps, la radicalització de la UVC va aguditzar les diferències entre productors i comerciants, sobretot quan l'organització intentà de suprimir els magatzemistes i iniciar la venda directa del vi al consumidor per mitjà dels sindicats (1921) tot fent cas omís de les reivindicacions dels comerciants.

La política vinícola de la dictadura

Després del pronunciament de l'any 1923, Primo de Rivera procurà d'alleugerir les tensions econòmiques orientant la política cap a un suposat interès nacional d'Espanya. Durant la dictadura, la intensitat de la regulació estatal va créixer notablement. L'any 1930, el baró d'Esponella, aleshores president de l'Institut, valoraria aquesta època. «*774 disposiciones gubernativas! de la Dictadura, sólo en lo que hace referencia a la agricultura. ¡Tan bien que nos hubiera ido sin tanta protección! Porque el caos en que nos metieron, además de obligarnos a un sinnúmero de estudios, aclaraciones y protestas inútiles, no ha servido más que para aumentar la confusión y desde luego los tributos*». Una de les raons de la creixent intervenció per part de l'Estat tenia a veure amb l'aparició en escena de més grups de pressió organitzats, els quals defensaven uns interessos particulars que ja no podien harmonitzar-se amb els de les federacions tradicionals. L'Estat de Primo de Rivera, que s'entenia com a corporativista, sí que tenia la intenció d'atendre'ls. Per exemple, van aparèixer associacions dels vinagrers vínics i dels fabricants de productes tàrrics. Tots varen buscar la protecció estatal per a les seves mercaderies. Els vinyaters valencians i de la Manxa (aquests acompanyats pels destil·ladors vínics), però, sobretot, els licoristes, van augmentar la seva influència. En l'espectre català, la UVC guanyava més protagonisme que l'IACSI -ja hem fet esment de la seva orientació corporativista-, i pretenia copiar el model de França tot defensant una intervenció estatal en la viticultura. L'entitat

que dirigia la política econòmica de la Dictadura era el Consejo de Economía Nacional, en el qual els vinyaters només tenien un seient, ocupat pel valencià Tarín en representació de la Confederación Nacional de Viticultores, de la qual la UVC formava part. Mentrestant, l'IACSI, la FACB i els exportadors se sentien marginats. L'IACSI, sobretot, volia posar en guàrdia el sector contra el model francès, i s'oposava a un control massa rigorós de les replantacions, com també a la implantació de les guies de circulació. Per altra banda, l'IACSI no era pas cap organització liberal. Entre altres coses, es dirigí a l'Estat per a demanar tarifes aranzelàries més altes per als vins embotellats i per a les begudes alcohòliques franceses (1926), l'addició obligatòria d'alcohol espanyol a les benzines importades (1925), i l'exclusivitat de l'alcohol vínic per l'ús de boca (1926, 1930). La nova i detallada legislació (entre altres, el decret de 1924 i la llei de 1926) va tractar de limitar les replantacions, va ordenar la barreja de benzina amb alcohol, va abaixar els consums del vi en un 50%, va disminuir els impostos de l'alcohol per als sindicats i els impostos per a l'alcohol desnaturalitzat. També volia que augmentessin els reemborsaments per l'alcohol d'encapçalament dels vins d'exportació i va prescriure una declaració de la collita municipal. En canvi, l'Estat va augmentar els impostos de 70 a 80 pessetes per a l'alcohol vínic i de 100 a 110 per a l'industrial. El paràgraf més conflictiu de la llei vinculava l'exclusivitat de l'ús de la boca de l'alcohol vínic a un preu màxim de 250 pessetes per hectolitre; si els preus pujaven més, tots els alcohols de producció nacional podien emprar-se. La legislació anterior havia estat més avantatjosa, encara que no sempre s'hagués respectat. Fins als anys trenta no es feren realitat les reivindicacions més importants dels vinyaters; llavors aquests hagueren de sotmetre's a una legislació i a un control més intensiu per part de l'Estat. L'IACSI continuava combatent aquest dirigisme, però els enfrontaments de la lluita per la propietat de la terra van treure importància a aquest tema.

Balanç provisional

Va tenir èxit la política vinícola de l'IACSI? L'any 1987, Montserrat Caminal va escriure: *«De fet gran part de la legislació promulgada fou gràcies a les indicacions de l'IACSI. No sempre, però, aconseguí el que exactament volia o, si més no, hagué de comptar amb la inoperància de moltes de les autoritats per al compliment de les ordres decretades»*. Entre els èxits de l'IACSI, es podrien comptabilitzar la legislació antifil·loxèrica i la llei del vi de 1895. També afavorí el sector en altres àmbits, com, per exemple, amb la llei de sindicats agrícoles (1906). Moltes de les desfetes que patí (la lluita contra els consums, la legislació sobre crèdits agrícoles, entre altres), estaven condicionades pels dèficits estructurals de l'Estat espanyol. Altres s'expliquen

per les condicions econòmiques. Malgrat la protecció creixent, l'alcohol vínic no podia situar-se per damunt de l'industrial, ja que la primera matèria per a la fabricació de l'últim era baratíssima. De vegades, hi havia altres interessos agraris en joc, que podien tenir més importància (el blat) o que, senzillament, estaven més ben organitzats i més vinculats a la classe política -com els sucres, la veritable nineta dels ulls dels polítics de la Restauració (lleis i decrets de 1884, 1887, 1892, 1903, i 1907, entre altres).

Sens dubte, la societat espanyola pagava els costos de la protecció del vi, però no gastava pas tants esforços ni diners com França en aquesta tasca. En el país veí, a partir de 1887, les vinyes replantades no pagaven impostos. Tret dels anys inclosos entre 1900 i 1906, estigué en vigor el *privilège des bouilleurs du cru*, i els productors podien cremar la seva collita. L'any 1922, la reivindicació del «carburant nacional» va unir, a la ciutat de Bèziers, els remolatxers del nord i els vinyaters del sud. El procés acabà amb la monopolització de la compra d'alcohols per part de l'Estat. Ja en 1911, l'IACSI havia jutjat la política francesa com a «*excesivamente intervencionista en todas las prácticas de la vinificación*» i va criticar la «*irritante intromisión en los más pequeños detalles de los actos industriales*».

L'IACSI no era comparable amb la *Confédération des Vignerons*, però sí la UVC. L'Institut va representar els productors amb més afany modernitzador, però els productes dels socis eren força diferents i, fins i tot, lluitaven pels mateixos mercats. També cal tenir en compte, els interessos en conflicte de les diferents zones de producció, malgrat que es cregués que l'IACSI tenia més poder en les comarques orientades al mercat. Les crisis de malvenda cada vegada eran més agudes, i els interessos cada cop divergien més. L'IACSI, com a organització d'èlit no podia fer-se càrrec de tots aquells conflictes. Als anys trenta, la lluita de classes uniria novament els propietaris sota una senyera comuna, la propietat de la terra; llavors, l'IACSI tornà a la posició capdavantera, en representació dels propietaris agrícoles, per lluitar contra la nova Unió de Rabassaires (fundada l'any 1922), i deixà gairebé fora de combat la UVC.

Si repassem les vies per les quals l'Institut podia fer valer el seu pes polític, hem de resenyar la seva actitud d'evitar vincular-se massa amb un partit determinat. Aquesta conducta facilitava la integració dels propietaris de tendència modernitzadora, malgrat les orientacions ideològiques que tinguessin. Al segle passat, hi predominaren els conservadors i, ja avançat el segle XX, afavorí el regionalisme. Tampoc podem excloure un republicà moderat com Josep Zulueta, que tingué un paper important en l'Institut : va ser ell qui va defensar les orientacions vinícoles a Madrid. Però la indefinició en l'àmbit parlamnetari impossibilitava subjectar un partit als interessos agraris catalans. Al segle XX, l'Institut va perdre protagonisme davant de la Lliga i de la Mancomunitat. És cert que, de tant en tant, l'Institut va arribar a pre-

sentar candidats propis a les eleccions , però , una vegada elegits, actuaven com a «socis que ocupaven càrrecs», més que no pas com a representants autoritzats de l'Institut mateix. Hi havia diputats i senadors i, molt de tant en tant , alts càrrecs de l'Administració estatal, com el marquès de Monistrol, director d'Agricultura entre 1890 i 1892. Aquests compaginaven les activitats polítiques amb la direcció de l'Institut. L'IACSI tingué contactes amb polítics i administradors de la Restauració i de la Dictadura. Però totes aquestes vies d'influència eren masa poc institucionalitzades i els faltava continuïtat. Tampoc hi havia cap estratègia determinada. Tanmateix, cal esmantar l'existència de la Comissió Permanent, formada pels socis amb residència a Madrid, que pretenia d'influir en les cambres legislatives, però la seva composició era casual i no tenia contacte amb els socis.

Quan l'Institut aplicava mitjans de pressió, ho feia amb vista a les decisions de les cambres i de les institucions, però no pas de cara al gran públic; hi havia campanyes, però cap pressió permanent i institucionalitzada. És ben cert que l'Institut controlava clarament els òrgans consultius, com, per exemple, les cambres agrícoles, i dominava les altres organitzacions agràries, però no tenia tant poder com la Federació d'Agricultors Alemanys (BDI): l'Institut no tenia cap màquina de propaganda semblant, no agitava l'opinió pública i, com a entitat, no participava en lluites electorals.

És clar que aquestes diferències també reflecteixen sistemes polítics diversos, com, per exemple, la menor importància dels partits en l'Espanya de la Restauració, o la minça participació de les masses en la política parlamentària. També cal tenir en compte la dependència més gran de la política agrària de les necessitats financeres d'hisenda, el dèficit manifest de la qual va produir una infinitat de lleis. Ja l'any 1895, Manuel Raventós va criticar això: *«... las leyes oficiales (...) son más mudables que las modas. Compra el comerciante y no sabe que derechos pagarán sus géneros al entrar en España; monta el fabricante una fábrica y á veces ha de cerrarla antes de producir, porque la arruinó una ley»*. Segons la seva experiència, a un empresari agrari amb vocació modernitzadora només li quedava la sortida de passar per alt la legislació: *«Años atrás, apareció en España el teléfono [...] Vino el Estado con los impuestos, y al conceder el monopolio, puso grandes dificultades al desarrollo de los teléfonos. Yo, saltando por encima de las leyes, no leyéndolas, porque los agricultores no tenemos tiempo para ello, prescindiendo de las leyes (Risas), instalé un teléfono, el cual funcionó tranquilamente durante seis años; pero á los seis años tuve la honra de recibir a S.M. el Rey en mi casa (...); pues esto me costó que denunciara el teléfono, que me obligaran á ponerle en regla, y á hacer un expediente»*. Sentint aquestes paraules, el congrés va esclafir de riure, però l'exemple mostra com un defensor de l'ordre burgès trencà les regles d'una Administració incapaç de posar a la seva disposició la infraestructura indispensable per a

la modernització empresarial.

L'enllaç de les classes dominants amb la burocràcia s'esdevenia a Espanya com també a altres països, però la curta vida de les administracions espanyoles va dur a una sobreexplotació de les caixes públiques, ja que els titulars no tenien gaire temps per a gaudir-ne. Quan el Ministeri de Foment havia pressupostat 22.000 pessetes per a tres premis que estimulessin la modernització, els tres guanyadors van rebre màquines d'importació per valor d'unes 250 pessetes, ja que la resta s'havia gastat en els viatges dels funcionaris per triar els premis. A més, els premiats hagueren de costejar el banquet.

Deixant de banda les anèctodes, en les successives crisis de malvenda que afectaven el sector vinícola molt més que no pas altres sectors, el pes relatiu de la viti-vinicultura en l'economia general del país va disminuir. Al mateix temps, els interessos de la viticultura i la vinicultura es van diferenciar cada vegada més, i, dintre d'aquests dos àmbits, també s'anaven esmicolant. A causa d'aquestes circumstàncies, moltes reivindicacions vinícoles del IACSI no es van poder realitzar, ja que no representava tot el sector viti-vinícola. En canvi, quan la propietat de la terra entrà en joc, l'IACSI sí que va poder aglutinar els interessos de tota una classe.

Bibliografia

Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro
Diario de las Sesiones de Cortes

MONTSERRAT CAMINAL I BADIA, «La fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre: els seus homes i les seves activitats (1851-1901)», *Recerques* 22, 1989, p. 117-135.

MANUEL RAVENTÓS, «Ponencia acerca de la tributación de alcoholes, evacuada por D. ..., Presidente de la Federación Agrícola Catalana Balear, y aprobada por unanimidad por la Junta Directiva del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro en sesión del 17 de Noviembre de 1903»

Unió de Vinyaters de Catalunya: «Dictamen formulat per la... a instàncies de la «Federació Agrícola Catalana-Balear», respecte de l'informe de la Cambra Agrícola Oficial de Tarragona sobre alcohols industrials, emès per son president don Gregori Rull i Oliva», Barcelona 1913.

Unión de Viticultores de Catalunya: «Frente a la crisis vinícola. La U.V.C. Hoja divulgadora y de relación de la Confederación Agrícola Unión de Viticultores de Cataluña (Suplemento al núm. 43), Barcelona, 1923»

CHARLES K. WARNER, *The Winegrowers of France and the Government Since 1875*, Nova York, 1960.